

Biológia ako veda, biologické objavy

Biológia

- z *gr. bios- život, logos –veda*
- Veda o živej prírode
- Skúma formy živých sústav, ich vlastnosti, vzťahy medzi organizmami navzájom a medzi organizmami a ich prostredím
- Rozdeľuje sa na jednotlivé biologické vedy, ktoré skúmajú živé sústavy z rôznych hľadísk

Hľadiská skúmania v biologických vedách

1. **Všeobecné**- štúdium znakov, vlastností, zákonitosti, ktoré sú spoločné pre všetky skúmané organizmy
2. **Systematické**- kladie dôraz na odlišnosti a zvláštnosti, ktoré následne využíva na roztriedenie organizmov ich systematickú klasifikáciu (taxonómiu)

Biologické vedy- podľa predmetu štúdia typov organizmov

1. **Zoológia**- štúdium živočíchov
2. **Botanika**- štúdium rastlín
3. **Mikrobiológia**- štúdium mikroorganizmov
4. **Antropológia**- štúdium človeka
5. **Paleontológia**- štúdium vyhynutých organizmov

Biologické vedy- fyziologické vedy

- Zaoberajú sa tvarom, stavbou, štruktúrou organizmov alebo jednotlivých častí
1. **Fyziológia**- *gr. fysis- podstata, pôvod a logos- veda*, funkcie jednotlivých orgánov, prípadne celých organizmov a životné prejavy
  2. **Anatómia**- *gr. anatome-* narezat', stavba a tvar jednotlivých orgánov, ich sústava alebo organizmu ako celku
  3. **Histológia**- študuje mikroskopickú stavbu živočíšnych tkanív a rastlinných pletív
  4. **Cytológia**- *gr. cytos- bunka, lat. logos- veda*, skúma tvar, štruktúru buniek, vnútornú stavbu bunkových organel a procesy v bunke
  5. **Morfológia**- skúma vonkajšiu stavbu orgánov, alebo celého organizmu

Biologické vedy – vedy o vývoji

- Zmeny organizmov v čase
1. **Ontogenéza**- *gr. ov, on-jedinec, jénnissi-pôvod*, vývinová biológia skúmajúca individuálny vývin organizmov po celú dobu života
  2. **Fylogenéza**- *gr. phylon- rasa, genesis- zdroj, pôvod*, evolučná(vývojová) biológia skúmajúca všeobecné zákonitosti historického vývoja organizmov
  3. **Taxonómia**- skúma klasifikáciu organizmov a ich usporiadanie do hierarchicky usporiadaného systému na základe vlastnosti, vzťahov druhov v priebehu evolúcie
  4. **Embryológia**- náuka o vývine zárodka(embrya)

Biologické vedy iné

1. **Etológia**- *gr. ethos-správanie, logos- veda*, skúma všeobecnú aktivitu, vrodené a naučené správanie živočíchov
2. **Genetika**- *gr. gennao- dať pôvod*, skúma premenlivosť a dedičnosť organizmov
3. **Imunológia**- študuje obranné mechanizmy organizmov

4. **Parazitológia**- skúma cudzopasné organizmy a vzťahy medzi hostiteľom a parazitom
5. **Ekológia**- *gr. oikos-dom, obydlie, logos- veda*, skúma vzťahy živých sústav k prostrediu
6. **Environmentalistika**- náuka o životnom prostredí, skúma pôsobenie človeka na ekosystémy, prevenciou znečisťovania ŽP, nežiadúcich zásahov a nápravou vzniknutých škôd
7. **Molekulová biológia**- skúma cudzopasné organizmy a vzťahy medzi hostiteľom a parazitom

Hraničné biologické vedy

- Na hranici medzi biológiou a inými vedami
1. **Biochémia**- chemické látky a chemické deje v živých organizmoch
  2. **Biofyzika**- skúmajúci živé systémy z fyzikálneho a fyzikálnochemického hľadiska.
  3. **Biogeografia**- veda o rozšírení, vývoji a zmenách organizmov a ich spoločenstiev v priestore a čase

Aplikované biologické vedy

- Riešia praktické potreby spoločnosti
  - Pomenované podľa oblasti využitia biologických poznatkov
1. **Agrobiológia**- Zaoberá sa biologickými zákonitosťami uplatňujúcimi sa v poľnohospodárstve
  2. **humánna medicína**- Využívanie poznatkov o zdravom a chorom človeku na ochranu pred chorobami, diagnostikovanie a liečenie
  3. **veterinárna medicína**- zaoberá sa chorobnosťou a liečením zvierat, hygienickou neškodnosťou potravín a surovín živočíšneho pôvodu.
  4. **Bionika**- Uplatňovanie poznatkov o stavbe, štruktúre a funkciách organizmov pri vývoji nových technológií
  5. **Biotechnológia**- využívanie poznatkov z biológie, ktorá sa využíva v poľnohospodárstve, potravinárskom priemysle a v medicíne.

Metódy skúmania v biológii

A. Pozorovanie

- Najstaršia forma skúmania
- skúmanie prírodnín pomocou zmyslov
- Získavanie východiskových údajov o prírode
- Výsledok pozorovania- opis skúmaného objektu, javu, procesu
- Spracovanie, triedenie a vyhodnocovanie získaných údajov
- Zamedzenie omylov- opakovanie pozorovania, realizácia pozorovania dvoma nezávislými pozorovateľmi

Formy pozorovania

- a. Priamo- zmyslami
- b. Nepriamo- pomocou prístrojovej techniky(lupa, ďalekohľad, mikroskop)

B. Pokus(experiment)

- cieľavedomé pozorovanie podľa určitého postupu s vopred stanovenými podmienkami
- Aktívne zasahovanie do dejov alebo ich umelé vyvolávanie
- Zámerná zmena podmienok a sledovanie následkov zmien (porovnávanie s kontrolným pokusom uskutočneným za normálnych podmienok)
- Zamedzenie chýb- opakovateľnosť
- Na ľuďoch zakázané(využitie modelových organizmov)
- Pokusy krátkodobé a dlhodobé

Výsledok skúmania v biológii

1. hypotéza

- Názory a domnienky pokúšajúce sa vysvetliť alebo zdôvodniť určité javy
- Potrebné overiť a dokázať skúmaním
- Vzťahuje sa na jeden jav alebo menšiu skupinu javov

2. zákon

- Overené hypotézy vyjadrujúce stále stavy medzi javmi alebo procesmi, ktoré sa v určitých podmienkach opakujú
- Vzťahujú sa na jeden jav alebo menšiu skupinu javov

3. teória

- Určité súbory tvrdení o javoch v skúmanej oblasti a dôsledkoch vyplývajúcich z týchto tvrdení
- Vznik z overených hypotéz a vedeckých zákonov
- Vzťahujú sa na rozsiahlu oblasť javov

Hippokrates- 460-370 p.n.l (grék)

- Základ medicíny ako vedeckého odboru (odmietal povery a mágiu)
- Hippokratová prísaha a lekárske tajomstvo
- Choroba= prejav nerovnováhy 4 základných telesných tekutín (čiernej žlče, žltej žlče, krvi a lymfy)

Aristoteles- 384-322 p.n.l (grék)

- Štúdium a usporiadanie do skupín viac ako 500 druhov živočíchov
- Vyslovil teóriu samooplodnenia (abiogenéza)- živé bytosti vznikajú z neživej prírody
- Hľadal kľúč k stavbe ľudského tela skúmaním života a pitvaním rýb a cicavcov

Claudius Galenos-130-201 n.l (ríman)

- Podstatou činnosti jednotlivých orgánov **fluidum**(pneuma, spiritus)
- pitval iba zvieratá (vznik množstva omylov)
- Tvorca systematickej lekárskej vedy

Avicena- 980-1037 (peržan)

- Autor najslávnejšej lekárskej encyklopédie- Kánún (hniha liečenia)- súbor 14 kníh s prehľadom dovedy poznanými poznatkami o ľudskom tele
- Od 2003 Unesco udeľuje cenu za etiku vo vede- Avicena cena

Andreas Vesalius- 1514-1564 (belgičan)

- Opravil mylné tvrdenia Galena
- Základy anatómie ľudského tela
- Vytvoril prvé dielo s uceleným a presným opisom ľudského tela

Ján Jesenius- 1566-1621 (slovak z Turč. Jasena)

- Prvá verejná pitva na v Čechách (obesený zločinec)
- Popravený na Staromestskom námestí za účasť na protihabsburskom povstaní

William Harvey- 1578-1657 (angličan)

- Objasnil funkciu srdca a opísal obeh krvi v tele človeka

- Odmietol teóriu samooplodnenia- predpokladal ako počiatok vývinu všetkých organizmov vajíčko

Marcello Malpighi- 1628-1694 (talian)

- 1671- potvrdenie bunkovej stavby bunky
- Objavitel' malpigio teliesok, trubíc, kožných papíl, chuťových pohárikov
- Skúmal prieduchy

Robert Hooke- 1635-1703 (angličan)

- Prvýkrát použil jednoduchý mikroskop
- Pozoroval bunky korku
- Zakladateľ pojmu bunka (cellula)

Anton van Leeuwenhoek- 1632-1723 (holanďan)

- Pozoroval mikroskopom vlastnej konštrukcie (vyrábal ich)
- Ako prvý opísal vlákna svalu, baktérie, spermie, pretekание krvi kapilárami, krvné bunky
- Mikroorganizmy- animalcules

Carl von Linné- 1707-1778 (švéd)

- Zakladateľ binomickej nomenklatúra- dvojmenného pomenovania
- Zakladateľ modernej systematiky
- Človeka zaradil spolu s opicami do najvyššej skupiny
- Opísal viac ako 7000 druhov rastlín
- No bol presvedčený, že druhy sú nemenné

Robert Brown- 1773-1858 (škót)

- 1831- prvýkrát v rastlinnej bunke popísal jadro a cytoplazmatické prúdenie
- Prvý spozoroval Brownov pohyb

Ján Evangelista Purkyně- 1787-1869 (čech)

- V Prahe založil prvý fyziologický ústav na Svete
- 1837- potvrdil bunkové zloženie pletív a tkanív
- Pojem protoplazmy
- Pomocou mikroskopu skúmal ľudské tkanivá(prvýkrát popísal vláknité útvary v svalovine srdca, potné žľazy v koži...)

Jacob Schleiden a Theodor Schwann- Schleiden 1804-1881, Schwann 1810- 1882 (nemci)

- 1838- formulovali nezávisle od seba bunkovú teóriu
- Základ cytológie
- Schleiden- objavil jadierko
- Schwann- schwannové bunky, pepsín, periférna NS, metabolizmus, org.pôvod kvasiniek

Jean Baptiste de Lamarck- 1744-1829 (francúz)

- Prvá ucelená evolučná teória
  1. Presvedčený o prenose znakov získaných počas života na potomkov
  2. Dôvod historického vývinu živočíchov je zmena vonkajšieho prostredia
  3. Odmietol myšlienku stvorenia sveta
- Zakladateľ pojmu biológia

Charles Darwin- 1809-1882 (angličan)

- 1859- O pôvode druhov prirodzeným výberom
  1. človek nie je stredom vesmíru
  2. Všetky organizmy vznikli zo spoločného predka a sú si príbuzné
  3. Rozmnožovanie prebieha geometrickým radom
  4. Prežívajú lepšie prispôsobené organizmy
  5. Prirodzený vývin- zvyšuje sa prispôsobenie organizmov
- darwinizmus

Gregor Johann Mendel- 1822-1884 (čech)

- 1866- Mendelové zákony dedičnosti
- Pokusy s krížením hrachu nededia sa vlastnosti alebo elementy, ktoré podmieňujú ich vznik (neskôr gény)
- Zakladateľ genetiky

Louis Paster- 1822-1895 (francúz)

- Odhalil biologickú podstatu kvasných procesov
- Základy mikrobiológie a imunológie
- Zistil, že pôvodcami ochorení sú baktérie
- Vyvrátil samooplodnenie u najmenších organizmov
- Pasterizácia, očkovanie, vakcína proti besnote

Rudolf Virchow- 1821-1902 (nemeč)

- Potvrdenie hypotézy, že každý organizmus má bunkovú štruktúru
- Prehĺbenie poznatkov o kardiovaskulárnom systéme, skúmal patológiu buniek
- Dcérska bunka vzniká z materskej bunky (*omnis cellula e cellula*)

Robert Koch- 1843-1910 (nemeč)

- Spoluzakladateľ bakteriológie
- Objav pôvodcu antraxu, TBC, cholery
- Kochové postuláty- úbor pravidiel a postupov, ktoré sa dodnes používajú pri preukazovaní príčinnej súvislosti medzi predpokladaným pôvodcom choroby a chorobou samou
- 1905 **Nobelová cena**- objav pôvodcu TBC

Francis Crick a James Watson- Crick 1916-2004, Watson 1928- (američania)

- 1953- objavenie dvojzávitnicovej štruktúry DNA
- 1962- **Nobelová cena** (objav molekulovej štruktúry nukleových kyselín a ich význam pre prenos genetickej informácie v živej hmote)

Konrad Lorenz- 1903-1989 (rakúšan)

- Zakladateľ modernej etológie
- 1973- **Nobelová cena** štúdium správania zvierat

Carl Woese- 1928-2012 (američan)

- 1977- zakladateľ novej koncepcie základnej klasifikácie organizmov (archeóny, baktérie, eukaryota) na základe sekvenácie a porovnaní r-RNA